

KLASSZIKA-FILOLÓGIÁNK ÉS A NEMZETI TUDOMÁNYOK

IRTA:

MORAVCSIK GYULA.

Különnyomat a „Széphalom“ 1930. (IV. évf.) 7—9. számából.

SZEGED, 1930.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000892379

C 28144

... mihi quidem nulli satis eruditi videntur,
quibus nostra ignota sunt.

(Cicero.)

A világháború viharai elcsendesedtével Európaszerte újra megindult a tudományos munka a maga békés keretei között. De a világháború minden téren merev válaszfalat képez a tegnap és a ma között s napjainkban a tudományos munka is új szint, új jelentőséget nyert. Amint egész életünk sokkal tudatosabbá vált, a tudományos munka terén is egyre határozottabban bontakozik ki annak a szükségessége, hogy a célok kitűzése, a kutatási területek és irányok kijelölése, a problémák meghatározása bizonyos tudatos tervszerűséggel történjék. Az ismeretek és a tudományos anyag szédítő gyarapodása, ami a kutató munkát egy tudományszakon belül is bizonyos határok közé szorítja, a kutatási ágak és módszerek nagymértékű differenciálódása, ami magasabb szintézis egyesítő és egységesítő szempontjait kívánja, az egyéni, nemzeti és nemzetközi munka szükségszerű egymásrataltsága, ami belső kiegyenlítődést és összhangot követel, — mindez annak a felismeréséhez vezet, hogy a tudományos munka jövő menetének szabályozása végett bizonyos tervszerű, tudatos beavatkozásra van szükség. Az egyének, tudós testületeknek, az egyes nemzetek kutatóinak és végül a nemzetközi tudományos alakulatoknak egyaránt tisztázniok kell önmagukkal és a közösséggel szemben, amelyet képviselnek, azt a kérdést, hogy milyen módon vehetik ki részüket legcélszerűbben a közös munkából. A tudományos munka ökonomikus szabályozása, a munkamegosztás olyan probléma, mely elől ma már nem zárkozhatik el sem az egyén, sem a közösség.

A tudományos munka megszervezésének kérdése élénken foglalkoztatja nemcsak a nemzetközi összműködési szerveket, a nemzetközi kongresszusokat, hanem egyes nemzeteken belül a nemzeti művelődés hivatott intéző köreit is. Míg ez utóbbiak — tudatában annak, hogy a szellemi térre átvitt nemes verseny és küzdelem megfelelő szellemi fegyverkezést kíván, — kutató intézetek felállításával, a kutatás anyagi feltételeinek és segédeszközeinek sokszor nagy áldozatokat kívánó megteremtésével sietnek az államhatalom részéről a lehető legnagyobb mérvű támogatást nyújtani, addig a szorosan vett tudományos testületekre és egyes kutatókra hárul az a feladat, hogy tekintetbe véve minden szempontot és számolva a rendelkezésre álló erőkkal, az egyes tudományok terén kitézzék a legközelebbi célokat, kijelöljék azokat a területeket, melyek művelése elsősorban kívánatos, hogy tudományos nevelés útján a fiatalabb generáció figyelmét a megfelelő tudományos területek művelésére irányítsák. Természetes tehát, hogy a mai tudós nemzedék fokozottabb mértékben érzi kötelességének, hogy tudományos nevelő munkája közben ne csak általános irányítást és tudományos képzettséget, hanem határozott célkitűzéseket is, nemzedékekre szóló programot adjon.

A magyar tudomány művelői is érzik ennek szükségességét. Az utóbbi években egyre gyakrabban találkozunk ha-

zai irodalmunkban oly elvi nyilatkozatokkal, melyek a tudományos kutatások egyes ágainak magyar föladatairól szólnak s e téren bizonyos programmszerű megállapításokat tartalmaznak. Nemrég hangzott el a Budapesti Philológiai Társaság LV. évi közgyűlésén egy előadás, amely a klasszika-filológia és a nemzeti tudományok viszonyát tárgyalta s amely kétségkívül eredeti módon igyekezett a klasszika-filológia helyzetét, szerepét és jövő feladatait megvilágítani.¹⁾ Minthogy azonban a szerzővel, aki inkább negatív értelemben fejtette a felvetett problémát, épen az alapvető kérdésekben nem tudok egyetérteni, szükségesnek látom, hogy kifejtsem a magam álláspontját s egyben konkrétan megfogalmazzam a magyar klasszika-filológia speciális feladatait.

*

Az európai szellemtörténet egyik legjellegzetesebb fejezete az antik világ képének s az „antik ideál“ fogalmának kialakulása. Mint tudjuk, a renaissance kora fedezi és tárja fel az antik művelődés emlékeit, melyek nyugaton a középkor folyamán jórészt ismeretlenek voltak. Az a kép, mely akkor az antik világról kialakult, a maga lényegében századokon át alig változott. A különböző korok megelégedésnek azzal, hogy a dogmává merevedett antik ideálból annyit kevernek palettájuk színei közé, amennyire világképük kialakítására szükségük volt. Csak a XIX. század folyamán áll be a nagy változás, amidőn a kutatók a homályos érzelmi alap clair-obscur-jéből kilépve a történeti kutatás fáklyájának világánál új, életteljes képet rajzolnak a görögség életéről s az antik ideál hagyományos dogmája kénytelen helyet adni új értékeléseknek.

Ha új értékelések indítékait vizsgáljuk, rendszeren két gyökérre bukkanunk: vagy az értékelő szubjektum maga változik, töri más-képen a feléje érkező sugarakat, tehát a nézőpont, a megítélés szempontjai módosulnak, vagy az objektum, azaz az értékelés tárgyát képező kor forrásanyaga gyarapodik. Az antik világra vonatkozó hagyományos kép kialakulásában és megmerevedésében döntő szerepe volt az évszázadokon át, ha nem is kvantitatively, de kvalitatíve alig változó objektumnak, azaz a forrásanyagoknak.

Az emberiség szellemi alkotásainak az utókorra való hagyományozásában fordulópontot képez a könyvnyomtatás feltalálása. Az írott művek e hathatós konzerválása lehetővé teszi, hogy a források nagy tömege alapján a letűnt korok művelődését a valóságot megközelítően rekonstruáljuk. A könyvnyomtatás korát azonban az antik szövegeknek csak egy kis része érte meg. Az a tény, hogy egészen a XV. század közepéig kézzel írott formában hagyományozódik tovább, döntő befolyással volt az antik hagyomány sorsára, annál is inkább, mert az idő viszontagságain kívül más tényezők is segítettek megtizedelni az antik világ írott emlékeit.

A görög szellem virágkorát, azt a korszakot, melyet ma klasszikus kornak nevezünk s amely sajátosan az öncélú szellemi alko-

¹⁾ Kerényi Károly: Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok, Egyetemes Philológiai Közlöny 1930: 20.

tások kora volt, nyomon követték más korszakok, melyek a görög szellem alkotásait kiemelték a zártabb földrajzi határok közül s az akkor ismert világ közkinceseivé tették. A klasszikus kor alkotásainak ismeretével és csodálatával azonban megkezdődött azok értékelése is. A hellénisztikus kor, amely konzerválja és utánozza a régebbi kor alkotásait, már bizonyos kiválasztó tevékenységet is gyakorol. Ismeretes, hogy a klasszikus kor szobrászati műveinek jó része csak hellénisztikus kori másolatokban maradt ránk. Hogy melyek maradtak fenn, azt a történeti véletlenül kívül az a körülmény határozza meg, hogy mely szobrokat másolták legszívesebben és leggyakrabban a hellénisztikus és római kor művészei, mert nyilvánvaló, hogy több másolat közül az egyik vagy másik inkább marad meg az utókor számára. Másolták pedig elsősorban azokat a műveket, amelyeket az akkori közfelfogás a kánoni művek jellegével ruházott fel, tehát az antik esztétikai ítélet szerint legkiválóbbakat. Hasonló kiválasztódási folyamat történt az írott művekkel is, csak hogy ezt még bonyolultabbá tette az a körülmény, hogy maga az íróanyag sokkal romlandóbb. Hogy mi érte meg a könyvnyomtatás korát, azt a természetes pusztulás esélyein kívül elsősorban az a tény határozta meg, hogy mi kedvelt, mit tartott becsesnek, tehát mit másolt és olvasott az utókor. És itt nemcsak a hellénisztikus és római kor kiválasztó szerepe játszott közre, hanem a keresztény középkoré is. Így érthetjük meg, hogy pl. S o p h o k l e s kb. 120 tragédiája közül csak hét maradt ránk teljesen, vagy hogy M e n a n d r o s művei, melyek régi bizánci könyvtárak katalógusai szerint a középkorban még megvoltak, utóbb teljesen elkallódtak. Amikor a renaissance kora felfedezi az antik világot, amikor a nyugati kolostorok rejtekeiből előkerülnek a régi kéziratok s megkezdődik a bizánci kéziratok Itáliába való transzportálása, már csak kis töredék az, ami az antik irodalomból él. Minthogy pedig — aminé említettük — elsősorban azok az alkotások maradtak fenn, melyeket saját értékük mentett át az utókorba, nem csodálkozhatunk azon, hogy a renaissance kora, amely maga távolállt még az igazi történeti értékeléstől s amely a középkor szellemi reakciójaként a középkorban nem találhatta meg az őt kielégítő értékeket, a felfedezett s mintegy számára kiválogatott antik művek csodálatos esztétikai és forma-értékeitől megszédítve a maga lelki szükséglete szerint kialakította az antik világnak egy idealizált, valótlán képét, abszolút eszményt látott benne, melyet kész volt vakon utánozni és követni.

A renaissance-ot követő korok örökségként kapták ezt a görög ideált, melyet hol jobban, hol kevésbé meg is becsültek, amíg a XVIII. század végén újból tetőpontját éri a rajongás, mellyel az esztétikumot szomjúhozók a régi Hellasz felé fordulnak. A görög arc, melyet a humanizmus látott meg először, még mindég egyforma erővel árasztja a ködös távolból az áhított Szépséget s az első megismerés nyomán kialakított antik istenség még ép oly fiatal és erőteljes duzzadó: tökéletes és szenttelen. De az ember természetében rejlik, hogy mindig a homály ellen küzdjön, akkor is, ha az látszólag nem egyéb, mint hajnali köd, mely a felkelő nap szépségének kísérője. S miközben a XIX. század folyamán a lelkekben lassan megérlelődik

a vágy, az igazi történeti megismerés után, megmozdul maga az antik mult is s az egyiptomi homoksírokból napvilágra kerülő megbarnult papiruszokkal, antik kezek antik írásaival, felel az őt idézők hívására. Ami a mult század vége óta az egyiptomi homokból előkerült, nem gondosan válogatott és másolt igaz gyöngyei egy letűnt világnak, hanem a hellénisztikus és római kor ezerféle egykorú írásai és feljegyzései: maga a mult. Egy letűnt világ meglevenedett érverése lüktet e sorokban, mely nekünk embereknek az antik világ emberét adja. A renaissance óta nem történt ily hatalmas fordulat az antik hagyomány életében. A humanizmus és az új-humanizmus kora még csak az olimposzi napfényben csillogó hegycsúcsokat látta, most a papiruszok történelmi realizmusa nyomán eloszlott a köd s feltárultak a völgyek is mélységes árnyékokkal s az antik élet kibontakozott a maga szerves egészében. Az egyiptomi papiruszok és az újabb ásatások leletei nyomán újra értékelődik az antik mult. A kutatók az új megismerések kedvéért küszöbön hagyják régebbi korok dogmatikus előítéleteit: a renaissance-mintázta görög fő fehér márványa meglevenedik, az élet színei visszatérnek rá, testet nyer s szemünk előtt halad a hellenizmuson át Rómába. Hátra volt még útjának az a része, mely Nyugat és Kelet felé is elvezette őt a jelenkori európai művelődésen át mihozzánk . . .

*

Abból, hogy maga az antik világ fogalma mennyire alá volt vetve változásoknak, természetesen következnek, hogy a vele foglalkozó tudománynak, a klasszika-filológiának is vele együtt kellett haladnia. Ha természeténél fogva nem tudott volna haladni és változni, nem lett volna életképes tudomány s már régen az emberiség lomtárába került volna, mert ami a fejlődésnek közepette megáll, elmarad örökre. Épúgy változtak tehát módszerei és szempontjai, mint minden más tudománynak, sőt művészetnek is. Ha csak tehát nem akarjuk az értelmi megismerés csápjaiból kifejtetni és a vallásos élmények területére utalni, nem mondhatunk le arról, hogy át ne alakítsuk a fejlődő korok lelkialkata és igényei s a mindenkori tudomány uralkodó szempontjai szerint. Régi *verbális* alakjában is nagy jelentőségű volt, elsősorban a szinte beláthatatlan hatás révén, melyet a modern filológiák kialakulására gyakorolt. Új alakjában, mint a régi görögök és rómaiak, azaz az egész antik világ élet-történetével foglalkozó tudomány készségesen tárta fel kapuit a hellénisztikus és késő római korra vonatkozó kutatások előtt, végleges határait pedig akkor nyerte, midőn a középkori görögség és latinság kutatása is megkezdődött. E kiszélesedett terület — mely ma már csak a mult emlékeként viseli a „klasszika-filológia“ nevet — természetesen természetesen termelte ki a műveléséhez szükséges új módszereket és nézőpontokat is. Magától esett el az az elavult nézőpont, mely az antik virágkor mellett a görögség későbbi, még alig ismert korszakában élettelen pangást látott, ami nem tarthat számot a tudós érdeklődésére. A hellénisztikus kor tanulmányozása következtében kidomborodott a görögség igazi világtörténeti

szerepe egyrészt Nyugat felé a rómaiságon és az azt folytató középkori latin művelődésen át, mely már a nyugateurópai nemzeti kultúrák kialakulásába torkollik be, másrészt a hellénisztikus kor egyes folytatását képező bizánci középkoron át, amely viszont a keleti nemzeti kultúrák bölcsőjét ringatta. Megvilágosodott, hogy a bizánci szláv Kelet és a latin-germán Nyugat — végső gyökereiket tekintve — egyaránt a görög művelődésből táplálkoztak, melynek vizéből újra és újra merítenek különböző korok. E nagy kulturtörténeti összefüggések felismerése lerombolja azokat a válaszfalakat, melyeket az antik világ régi dogmatikus fogalma, az ó- és középkor közé vert. A görögség mint abszolút érvényű ideál tért vesztett, de életre kelt helyette, mint az európai szellemtörténet hatalmas hatóereje. Ebből az új értékelésből fakad a klasszika-filológiának az az új iránya, mely a görögséget mint *kinetikus energiát* fogja fel és programmjául épen azoknak a szellemtörténeti csapásoknak a felderítést tűzte ki, melyek az antik szellemi örökségnek a modern európai művelődésbe való átolvadását jelzik.

Az antik világnak ez az új, történeti hatóerejében rejlő tudományos értékelése nem jelenti azt, mintha a tudomány megtagadná a görögség abszolút értékeit. Az első magyar történetfilozófia szerzője a történeti kutatások jövő útjára gondolva azt írja: „Mind egyetemesebbé fog válni a felfogás, hogy a történet folyamán a szellemi életnek olyan kinyilatkoztatásai tárulnak fel előttünk, melyekből a szellemi valóságnak örök, maradandó, időtlen szerkezete is kiviláglik“. A történetfilozófiai nézőpont, mely mai művelődésünk elemeit mai szemmel értékeli, a szellemi valóság ez időtlen szerkezetében mindig megfogja becsülni azt az „objektív szellem“-et — hogy Hegel szavait használjuk —, amelyet a görögségnek köszönhetünk. Meg vagyunk győződve róla, hogy a jövő korok különböző világnézetében, mindaddig, amíg az emberiség a szellemiség ideáljait követve halad előre, az antik világ nagy értékeinek mindig meg lesz a maguk éltető szerepük s azt is hisszük, hogy az ifjú generációk nevelésében a klasszikus tanulmányok mindig meg fogják találni a maguk méltó helyét. Az antik világnak ez az új történeti értékelése csak egyet utasít vissza mereven, azt az egyébként ma már csak elvétve jelentkező elavult felfogást, amely akár a régi „esztétikai értékelés“, akár a modernebb „nagystílus“, vagy „emberi érdekesség“ szempontjait hangoztatva a maga elvakultságában hajlandó mindentől, ami nem „klasszikus“ vagy nem „antik“ nemcsak minden magasabb szellemi értéket megtagadni, hanem a vele való tudományos foglalkozást is „erőpazarló feldolgozásra nem érdemes“-nek nyilvánítani.

A humanizmus és neohumanizmus s ezek utóregzéseiként a régi klasszika-filológiai irány a szellem birodalmában egyedüli értékmérőül az antik ideál vértelen dogmatikus fogalmát tekintette. A modern historizmus, amely vezérlő szempontjává Ranke szavait tette: „jede Epoche ist unmitelbar zu Gott“, nem ismer és nem ismerhet más feladatot, mint azt, hogy az emberiség történetét az értékelés elfogultsága nélkül kutassa s e tekintetben nem tehet

különbséget korok és korok között. A kutatók szabad szárnyalását és objektív tekintetét nem köthetik meg a priori értékítéletek. A tudományban mindig a legelső a megismerés s ilyen szempontból tekintve minden, ami emberi, egyformán érdekes és figyelemreméltó. Az érték meghatározások a kimerítő részletkutatások alapján csak a magasabb történetfilozófiai szintézis eredményei lehetnek, de a kutatás irányát kijelölő és tárgyválasztó vagy egyenesen korlátozó igényekkel nem léphetnek fel és nem emelhetnek az analitikus munka, a tudományos megismerés elé oly gátakat, melyek előre nem sejthető összefüggéseket rejtenek el a kutató elől.

A modern klasszika-filológiai kutatások éltető motivuma nem lehet többé az értékelésen alapuló „antik ideál” s az antikvitással való misztikus „összenövés”, hanem csak a történeti megismerés mindenél erősebb, de mindig nagyfokú objektivitással párosult vágya, vagyis maga az igazság keresése. Ma a klasszika-filológiai kutatómunkának nem az a feladata, hogy mindenképp felé emelje az antik görögség kimagasló korszakát, hanem hogy kialakítsa a görögség élettörténetét, mint az európai művelődés vezérfonalát s eközben akarva nem akarva, nemcsak a középkor, hanem az újkor küszöbét is át kell lépnie. De ahhoz, hogy meglesse ennek az emberileg végtelenül érdekes életfolyamatnak minden mozzanatát s kiérezze a különböző korok eleven lelkét, le kell vetnie a régi béklyókat és bénító előítéleteket — s minden egyéni érzékenységét, minden beleérző képességét, azaz más szóval egész történeti intuícióját segítségül véve kell nyomról-nyomra felidéznie a messze szétágazó multat. Minél nagyobb időbeli és világnézeti távolság választja el a kutatót — lehet az nemcsak klasszikus-filológus, de akár sinológus, turkológus vagy egyiptológus is — az illető korszaktól, melyet vizsgál, annál nagyobb mértékben szükséges munkájához ez a lelki tevékenység. Munkaélménye nem az értékelésnek, hanem épen ennek az igazságkeresésnek a függvénye lesz. Ami aztán ezeket az élményeket tudományos munkává avatja, az a többi hasonló fontosságú tényezők eredője, amelyeket a mindenkori tudományos szempontok és módszerek szolgáltatnak. Ezeken keresztül kapcsolódik a tudós munkája a telenhez, amellyel a kapcsolatot soha elveszíteni nem szabad.

Nem csodáljuk, ha fiatal-klasszikus-filológusok lelkét az antik világ szépségei önkéntelenül is rabul ejtik s ha ez a rajongás vakká és elfogulttá teszi őket, ha elveszítik tisztánlátásukat és tájékozódó képességüket; nem csodáljuk azt sem, ha egyes szerelmesei az antik világnak meghasonulnak korukkal, mely nem akar az ő szemükkel látni s nem méltányolja azt eléggé és a világtól elfordulva elrejtik arcukat istennőjük peploszának ráncai közé; de nézetünk szerint a klasszika-filológia jövőjét csak az biztosítja, ha nem elfordulva a mai kor szellemtörténetivé finomodott historizmusától, hanem épen annak szellemében tűzi ki a maga pozitív céljait. Ilyen irányban kell keresnünk a magyar klasszika-filológia sajátos célkitűzéseit is.

A klasszika-filológia vagy helyesebben: a görög-latin filológia sajátos magyar feladatai önként adódnak számunkra, ha abból a törekvésből indulunk ki, mely a magyar tudomány fejlődésében a legutóbbi évtized folyamán eleinte szinte ösztönszerűen, utóbb már egyre tudatosabban bontakozik ki. Ez a törekvés, melyet *magyar-célú szintézis*nek nevezhetnénk, abban áll, hogy a legkülönbözőbb tudományágak egyesülnek és szoros, belső kapcsolatba lépnek egymással abból a célból, hogy produktív erejüket elsősorban a magyarság élettörténete tudományos kutatásának szenteljék. Hogy ez a törekvés milyen jogos és milyen mély érzelmi és tudománytörténeti gyökerei vannak, azt más helyen már kifejtettem.²⁾ Ezuttal csak azt emelem ki, hogy ilyen módon nemcsak a nemzeti érzésből fakadó tettvágy nyer tudományos téren legtermészetesebb kielégülést, hanem a tudományos munkamegosztásnak is ez az egyedüli helyes módja, mert a nemzetközi munkából legeredményesebben úgy vehetjük ki részünket, ha elsősorban a mi történeti multunkból és geográfiai helyzetünkől természetszerűleg adódó tudományos területeknek, illetve problémáknak szenteljük magunkat. Mivel pedig alig lehet elképzelni olyan tudományágat, mely meg ne találná a maga sajátos nemzeti feladatait, vagyis ne vehetné ki részét az így kialakuló egységes tudományos terület: a *hungarológia* műveléséből; minthogy pedig másrészt a közös területen végzett vizsgálódások szorosabb kapcsolatokat teremtenek az egyes tudományágak között, — mindez az egyes szaktudományok fejlődését is legkedvezőbben befolyásolja, annál is inkább, mert a sajátos magyar érdekű problémák kutatása az illető tudományág teljes európai nivójú művelése nélkül nem lehet eredményes.

Ha így szétnézünk az egyes tudományágak körében s szemügyre vesszük azt az intenzív, szinte lázas munkát, mely az egyes területeken folyik, valóban azt látjuk, hogy az egyes tudományágak szinte kivétel nélkül mind megtalálták már a maguk sajátos nemzeti érdekű kutatási területeit s a magyar célkitűzések határozott programmi alakjában is kifejezést nyertek.³⁾ Nem is szólva a tulajdonképeni nemzeti tudományokról, a magyar nyelvészetről, az irodalomtörténetről, az etnológiáról és a történettudományról, melyek az erőteljes ujjászületés állapotában vannak, de még a modern filológia kutató munkája is szinte kizárólag magyar célú s egyik-másik egyetemi tanszék körül már látjuk csoportosulni a fiatal kutató nemzedék kis csoportját, amely külföldi intézetekben is fejlesztvén ismereteit, európai látkörrel és európai színvonalú tudással a hazai feladatok elvégzésében látja a maga céljait. Itt az ideje, hogy ugyanezt klasszika-filológiának is megtegye s tétovázás és távoli ködös célok kergetése helyett minden erejét a magyar érdekű kutatásnak szentelje, annyival is inkább, mert ez a célkitűzés nem új, hanem annak gyökerei saját multja hagyományaiban rejlenek.

²⁾ Neonacionalizmus — nemzeti tudomány, Napkelet 1928: 850.

³⁾ Zolnai Béla: Magyar-célú filológia, Minerva 1926: 298.

A magyarság az ókori görög-római világgal közvetlenül nem érintkezett; annak bukása idején még csak a kialakulás stádiumában élt valahol a Kaukázus vidékén. Amikor azonban mai hazáját elfoglalta, olyan területen telepedett le, amely egykor a római világbirodalom szerves része volt s amely terület a nyugati latin-germán és keleti görög-szláv művelődési szférák vízváltatója volt. Azáltal azonban, hogy Szent István a nyugati művelődésbe bekapcsolta nemzetét, a magyarság is részesévé lett a görög-római szellemi örökségnek. Ezekből a tényekből adódnak a görög és latin tanulmányok magyar érdekű területei és problémái.

A magyar történet két ágból indul ki: keletről, ahonnan jöttünk és nyugatról, ahová megérkeztünk. A föld története, mely a mult folyamán a magyarsággal szerves egységbe olvadt, hozzátartozik nemzeti történetünkhöz. Ez a föld a római uralom alá jutásával lett először a nagy nyugati kulturaközösség részese. A Pannonia- és Dacia-kutatás a hazai népvándorlás történetével együtt továbbra is reánk vár. Itt azonban a történészek és archeológusok csapata nem nélkülözheti a megfelelően képzett klasszikus-filológusok közreműködését sem. A magyarországi római uralom köbe vésett, a történeti forrásokban és a föld mélyén ránk maradt emlékei olyan egyre gyarapodó anyagot képeznek, melyek feldolgozása generációk kutató gárdáját foglalkoztathatja. Ha hazai klasszika-filológiánknak a tudományos elmaradottságot illetőleg valamiben oka van a pironkodásra, úgy az csak az lehet, hogy épen e területen, ahol pedig vezetőszerepre van hivatva, megelőzte őt egyben-másban a külföldi tudomány.⁴⁾

Amikor nemzetünk a honalapítás után új életet kezdett, a nyugati latin művelődés légkörébe lépett s a latin lett hosszú századokon át nemcsak az állami élet, hanem az irodalom nyelve is. Uralma egészen a mult század elejéig tartott. E magyarországi középkori latin művelődés és irodalom tanulmányozása, mely természetesen egész sereg szellemtörténeti feladatot is rejt magában, olyan munkamegosztást kíván, melyben a magyar irodalomtörténész és a magyar művelődés bűvára csak akkor végezhet egész munkát, ha speciálisan képzett latin filológusok támogatják. Hogy e téren még mennyi a teendő, azt legjobban illusztrálja az a tény, hogy a magyar művelődés legelső forrásai, latin nyelvű nemzeti krónikáink jó részének megbízható szövegkritikai kiadása még mindig hiányzik. A németek és más nemzetek már régen nagy *Monumenta*-ban gyűjtötték össze történeti forrásaikat s mi azt a néhány végtelenül drága és becses emléket középkori történetünknek sem tudtuk kritikai alakban közkinccsá tenni. E mulasztások nemcsak történettudományunkat terhelik, hanem első sorban klasszika-filológiánkat érheti miattuk vád, mely a magyarországi latinság kutatását a legnagyobb mértékben elhanyagolta, sőt egyenesen negligálta. Hasonlóképpen a hazai klasszika-filológia feladata és egyik legtermékenyebb területe lesz a jövőben is a magyarországi humanizmus tanulmányozása.

⁴⁾ L. erről a kérdésről Alföldi András kimerítő tájékoztatását: A honfoglalás előtti Magyarország kutatásának mai helyzete, Budapesti Szemle 203, 1926: 344.

Abból a tényből, hogy a magyarság a kialakulás korában, a honfoglalás előtt századokon át Keleteurópában, tehát olyan területen élt, amely a bizánci-szláv művelődés érdekszférájába tartozott, továbbá, hogy a honfoglalás után is a nyugati latin-germán művelődési közösség legkeletibb tagja maradt, következnek a görög tanulmányok speciális magyar vonatkozásai. A bizánci írók művei nemcsak a magyarság kialakulási korának szinte egyedülálló forrásai, hanem az Árpád-kori történetére — amelynek folyamán a magyar-bizánci érintkezések is jelentős szerepet játszanak — szintén fényt vetnek, sőt annak a kornak a kutatása, amely a középkor vége felé az oszmánli törökökkel vívott küzdelemben a magyarságot és Bizáncot sokszor egy táborban egyesíti, szintén nem nélkülözheti a bizánci tudósításokat. A nagyszámú források felkutatása, azok publikációja, a hozzáfűződő filológiai problémák megoldása olyan munkateret biztosít a középkori görög filológiának, melynek eredményes műveléséhez hosszú nemzedékek teljes munkaereje szükséges. Pedig nemcsak szorosabb értelemben vett történeti források jönnek e téren tekintetbe. A magyar érdekű bizantinológiának egész sereg olyan még távolról sem lezárt problémája van, melyek az egyházi, művészeti és irodalmi kapcsolatokból adódnak.

Ha mindehhez hozzávesszük még azt, hogy a magyar művelődés nemcsak a nyugateurópai szellemi áramlatokon keresztül, hanem közvetlenül is merített az európai művelődés közös forrásából, az antik szellemi hagyományból s ha meggondoljuk, hogy ennek a szellemtörténeti folyamatnak a tanulmányozása részben szintén a hazai klasszika-filológiára vár, akkor teljes határozottsággal bontakozik ki szemünk előtt a klasszika-filológia sajátosan magyar érdekű feladatainak köre. A Pannonia- és Dácia-kutatás, a magyarországi latinság és humanizmus, a magyar-bizánci érintkezések története és az antik örökség szerepe a magyar szellemi élet történetében — ez az a négy terület, illetve probléma-csoport, amelybe a hazai klasszika-filológia sajátosan magyar célkitűzései összefoglalhatók.

Mindez pedig távolról sem új program, csak visszatérés azokhoz a célokhoz, melyeket egy félszázaddal ezelőtt a magyar tudomány maga elé tűzött. Amikor 1883-ban a Magyar Tudományos Akadémia megalakította klasszika-filológiai bizottságát, a görög-római klasszikusok magyarra fordításán, görög-római irodalomtörténeti munkák írásán és szövegkritikai kiadások elkészítésén kívült feladata volt: „a philológiának hazánkbeli történetére vonatkozó adatok gyűjtése és feldolgozása”; „a classicus irodalomnak a magunk irodalmára való hatásának kiderítése” és végül „a magyarországi latin irodalom terén való kutatások és publicatiók”.⁵⁾ Kiegészíthetjük ezt még azzal, hogy két évvel később Hunfalvy Pál éles szemmel ismervén fel a magyar érdekű bizantinológiai kutatások jelentőségét egy olyan forrásgyűjtemény — „*Chrestomathia byzantina*” — ki-

⁵⁾ Förster Aurél: A Magyar Tudományos Akadémia és a klasszikus ó-kor, Budapest, 1927. 25–26. l.

adásának tervét vetette fel, amely szavai szerint „a görög tudományt magát is országos érdekűvé tenné“. Sajnos, a lefolyt ötven év alatt a magyar klasszika-filológia e szép nemzeti programnak csak egy kis részét váltotta valóra.

*

Hazai klasszika-filológiánk — elfogultság nélkül állapíthatjuk meg — sok téren alkotott kiválót, külföldi viszonylatban is elsórángút, de fejlődése egész menetére jellemző, hogy hiányzik belőle a tervszerűség, a céltudatosság. Az, amit eddig alkotott, széteső, mozaikszerű, egyes termékei az egyetemes tudományosság épületébe beágyazva értékes mozaikkövek, de közülük is sok rejtve maradt azáltal, hogy világnyelven nem látott napvilágot. Pedig e mozaikkövek sokszínűek, tárgyuk és irányuk nagy változatosságot mutat: a konjekturális szövegkritikától a görög élet tömeglélektani vizsgálataíig és a középkori taktikusoktól a freudizmus alapján álló Homeros-kutatásig sok árnyalatot tüntetnek fel. De éppen a messzeágazó tárgyi és iránybeli különbségek miatt a kutatók inkább csak egymás mellett haladtak anélkül, hogy kutatásaik találkoztak s így egymást kölcsönösen megtermékenyítették volna. Nemzedékeket összefűző, tervszerű kontinuitás, szerves, belső fejlődés hazai klasszika-filológiánknak csak azon a területein mutatkozik, melyeket sajátosan magyar érdekeknek jelöltünk meg. A Pannónia- és Dácia-kutatásnak megvan a maga nagy múltja, bár a legújabb időkig itt is inkább csak az archeológiai irány dominált. A magyarországi humanizmus kutatásának még Abel Jenő súlyos egyénisége adta meg a lökést, amelynek nyomán a fiatalabb generáció tovább épít. A bizánci tanulmányokat Pecz Vilmos alapozta meg, aki egész iskolát teremtetett e téren. Csak a magyarországi latinság kutatása nem tudott még gyökeret verni idáig. Ami ezen a téren történt, az majdnem kizárólag a magyar irodalomtörténészek érdeme. Elmaradottságunk itt annál feltűnőbb, mert éppen a legutóbbi esztendőkkben a középkor szellemi életének és vele együtt a középkori latin irodalomnak a tanulmányozása hatalmas lendületet nyert.⁶⁾

A *bizantinológia* ma már Európa csaknem minden országában az egyetemeken is képviselve van, legújabbban pedig a *középkori latin* tanulmányok még Amerikában is külön szervezetet nyertek. A közép- és újgörög s a közép- és újlatin filológia e külön szervezkedése előtt hazai klasszika-filológiánk sem hunyhat szemet. Mint-hogy a görög-latin tanulmányok magyar érdekű területei jórészt ez új tudományágak körébe esnek, azt az állapotot, hogy a bizantinológusok és újlatinisták nevelését továbbra is a régi értelemben vett klasszika-filológia végezze, lehetetlennek kell tartanunk. Saját nemzeti múltunk történetének megbecsülése kívánja, hogy a régi 'klasszika-filológia' elnevezés mögött rejlő fogalmi kör e tudomány mai fejlettségének megfelelőleg a közép- és újgörög, illetve latin filológia befeoglalása által megfelelően kitáguljon, illetve, hogy e tudományos területek, melyek a tulajdonképeni klasszika-filológiával soha sem

⁶⁾ L. erről Balogh József: Középkor, Széphalom 1927 : 189.

veszthetik el kapcsolatukat, a tudományos képzés szervezetében az őket megillető helyet elfoglalják.

A mult század végén, amikor a görög és latin tanulmányok megindultak, még gyakran lehetett hallani klasszikus-filológusok részéről a görög-latin tanulmányok körének e kiterjesztése ellen, mely végeredményképen logikus következménye az antik mult igazi történeti értékelésének, különböző ellenvetéseket. Ma már az a felfogás, hogy „a bizánci és kései latin szövegek emberileg gyakran igen sivár területe“ nem érdemli meg a kutató szellem fáradozását, nem szorul cáfolatra. A középkornak csak úgy mint az antik világnak s egyáltalán minden kornak megvannak a magá sajátos mélységei, sőt ha értékítéletet akarnánk formálni, úgy meg kellene állapítanunk, hogy azt az érzelmi és erkölcsi gazdagodást, melyet az emberiség lelke a kereszténységtől nyert, az antik világ semmi „nagystílusége“ sem pótolhatja. S nem tükröződik-e annak a középkori szerzetesnek a figyelő szemében a népvándorlás ezer kezdetét és ígéletet magában hordozó kora, a ma népeinek távoli gyermekévei? Nem kell-e óhajtánunk nekünk, kik egyedül e középkori szemeken át tekinthetünk be abba a korba, megismerni e szem sajátos strukturáját, egyéni fénytörését s felfogó képességét? S végül pengethet-e mélyebb húrokat lelkünkben az az *agorán* szónokló, ifjúsága teljében levő görög annál a csendesen másoló bizánci krónikásnál, aki tollával leírja azt a varázslatos szót: *Ungroi*?

A magyar érdekű középkori görög és latin tanulmányokkal szemben egyik leggyakoribb, de alapjában véve legprimitívebb ellenvetés az, hogy „a bennünket nemzeti szempontból érdeklő görög és latin szövegek száma véges, kiaknázásuk hamarabb bekövetkezhetik, mint várnók“. Nem óhajtok általános tudománytörténeti szempontból rámutatni, hogy mit jelentenek az olyan állítások, melyek a tudomány befejezettségének gondolatát vetik fel. De ha tényleg csak a források száma érdekel, akkor rá kell mutatnom, hogy azoknak a részben kiadott, részben még kiadatlan írásműveknek a száma, melyek csak történeti szempontból mint a magyar és rokon népek történetének bizánci forrásai jönnek tekintetbe, körülbelül félezerre rug. De vajjon elképzelhető-e olyan filológiai vagy történeti munka, amely az egész bizánci vagy középkori latin irodalomból kiragadja a magyar vonatkozású szövegeket s a maguk elszigeteltségében veszi vizsgálat alá? Képzett klasszika-filológusnak mondanunk sem kell, hogy a bizánci és újlatin szövegek filológiai interpretációjához épen úgy szükséges a középkori latinságnak és a középkori görögségnek, azaz Bizáncnak az ismerete, tehát a kor szellemével való „összenövés“, mint ahogy elengedhetetlen, hogy a klasszikus filológus, bármilyen természetű szöveget vizsgál is, ismerje magát az antik világot.

Amikor klasszika-filológiánk önálló produktív művelésének céljait elsősorban a magyar érdekű feladatok megvalósításában látjuk, azt hisszük, hogy épen ezáltal adódik számára oly program, mely, ha nem is kiváltságos, de mindenesetre méltó helyet fog biztosítani számára ama tudományok sorában, melyek a magyar szellem

történeti művelésével foglalkoznak. Minthogy pedig a hazai problémák, a magyar vonatkozások kutatása terén is csak akkor fejthetünk ki európai színvonalú s a nemzetközi tudományosság által is méltányolt munkát, ha kutatóink a klasszika-filológia, bizantinológia, illetve újlatin-filológia terén teljes biztossággal mozognak s birtokában vannak a teljes tudományos fegyverzetnek, a magyar érdekű kutatások központi gondolattá emelése nézetünk szerint elsősorban maguknak a görög-latin tanulmányoknak fog javára válni, melyek magas színvonalú művelését tudományos szempontokon kívül a tanárképzés érdekei is kívánják. Meggyőződésünk szerint az az újabban nagyon megfogyatkozott kis csapat, amely a görög-latin tanulmányoknak szenteli magát, ha a klasszika-filológia magyarcélú művelése által régi kötelességeinek eleget tesz, egyesített erővel olyat alkothat, ami a magyar tudományosság életképességét a nagy világ előtt is nyilvánvalóvá teszi, míg ha megosztva erejét, szétszóródva és különböző, noha önmagukban véve tiszteletre méltó és nemes feladatok felé tör, el fog vérezni anélkül, hogy tulajdonképeni hivatásának eleget tett volna.

* * *

De ideje, hogy összegezzük fejtegetéseinket. Hiszünk a hazai görög-latin tanulmányok jövőjében, de hisszük azt is, hogy azok művelésében mindennél erőteljesebben fog kidomborodni a speciális magyar szempont. A magyar klasszika-filológia nem zárkozhatik olyan előítéletek üvegbúrája mögé, melyeknek a mai tudományos fejlődés sodrában nincs gyökerük s nem foszthatja meg magát az éltető levegőtől. Amikor mindenütt tágul a látkör, a magyar klasszika-filológia nem szűkítheti határait sem a tárgyválasztásban, sem a szempontok és módszerek alkalmazásában s nem vonulhat vissza oda, ahonnan a historizmus kiemelte. A görög-latin tanulmányok körének megvannak a maga magyar érdekű területei és problémái, melyek hosszú némzedékek számára biztosítják az eredményes, európai jelentőségű munka lehetőségeit s amelyek feldolgozása egyben nemzeti kötelességünk. Nemcsak a magyar tudománnyal, hanem magával a klasszika-filológiával szemben is helyrehozhatatlan vétket követnének el, ha nem elsősorban *magyarcélú* klasszika-filológiát hirdetnének és művelnének. A magyar klasszikus-filológus érezze magát bizonyos tekintetben a magyar szellemi élet története kutatójának, legyen egyszersmind *hungarológus*.

Ha klasszika-filológiánk szándékos és rövidlátású önkorlátozással csupán az antik multtal való misztikus egyesülés álmódosásaiba merül s csak az antik temetők őrizetét vállalja magára és az ó-sírhantokon kizöldelő új tenyészet, a magyar művelődés hímes virányai idegenek maradnak számára, akkor nem csodálkozhatunk, ha kábulatában a korszellem kész ráteríteni a halotti szemfedőt. Mi a görög-latin tanulmányoktól is elsősorban és főképen magyar célú és magyar érdekű kutató munkát várunk, mert meggyőződésünk szerint ezt nemcsak a „vér szava“ kívánja, hanem egy magasabb magyar szellemiség kiteljesülése is.

1933/34 6729

C28144